

Таблиця 2. Специфікація ф'ючерсного контракту на причорноморську пшеницю

Розмір контракту	136 метричних тонн (5000 бушелів)
Базис ціни	\$ US за метричну тону
Мінімальний рух ціни (величина та вартість тіку)	0,10 цента за бушель (\$13,60 за контракт)
Продукція	Мукомельна пшениця, FOB Причорноморські порти
Порти поставки	Румунія – Констанца Росія – Новоросійськ Україна – Іллічівськ, Одеса, Севастополь, Южний, Миколаїв
Місяці доставки	Березень, травень, липень, вересень, грудень
Час торгів	Понеділок – п'ятниця 11:00 – 21:15 (GMT – 2: Київ, Москва)

гін припадає понад 20% з 140 млн. тонн пшениці, які щорік експортуються по всьому світу.

Ф'ючерс на причорноморську пшеницю в поточному році був включений у лістинг CBOТ і доступний для електронних торгів на платформі CME Globex. Контракти мають укладатися в доларах США, а їхній розмір – становити від 136 т (близько 5 тис. бушелів) (табл. 2).

Ф'ючерси безпосередньо пов'язані з фізичною поставкою продовольчої пшениці з ринку зерна чорноморського регіону. Доставка буде здійснюватися з портів України (Іллічівськ, Одеса, Южний, Севастополь).

Планується запровадження на Чиказькій товарній біржі ф'ючерсних контрактів також на українське насіння соняшнику, кукурудзу, ячмінь та соняшникову олію.

Висновки

Розширення сфери біржової діяльності, застосування розвинених її видів та форм слід розглядати як один з пріоритетних напрямів розвитку аграрного ринку країни.

Розвиток біржових відносин може спрацювати на користь ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва України через запровадження прогресивних форм збуту продукції – біржової торгівельної діяльності з використанням захисних інструментів від ризиків, зокрема цінних, у вигляді ф'ючерсних контрактів.

Необхідно починаючи із законодавчого рівня закріпити анонімність торгів на біржах країни як запоруку дійсно прозорого і об'єктивного торгового процесу, насамперед ціноутворення. З метою активізації реальної біржової торгівлі для

приходу широкого кола учасників на біржові майданчики важливо підняти рівень зацікавленості в даному сегменті збуту товарів, що базується передусім на довірі до бірж, забезпечується системою гарантій виконання угод, більше того, на умовах, що несуть фінансові переваги.

На всіх рівнях державного управління та саморегулювання біржового ринку потрібно створити умови для вирішення цих завдань: від сприяння просвітницькій діяльності серед товаровиробників у цілях отримання фахових знань для участі в сфері біржової торгівлі до «партнерства» з біржами на базі лояльного (пільгового) оподаткування чи інших заходів підтримки «біржового руху».

Особливо важливим слід вважати формування на біржах ризик-менеджменту та запровадження біржового механізму гарантування розрахунків за укладеними угодами (клірингової системи) та фізичних поставок товарів згідно з угодами, а отже, високого рівня ліквідності біржової діяльності.

Одним з інструментів реформування організації біржової торгівлі має стати застосування електронної системи торгів, яка введена в робочу практику на Аграрній біржі.

Список використаних джерел

1. Товарні біржі в Україні: Аналіз діяльності, законодавче поле, перспективи розвитку. Саблук П.Т., Шпичак О.М., Шевченко Г.О. та ін. – К.: ІАЕ, 1997. – 428 с.
2. Солодкий М.О. Роль аграрної біржі у функціонуванні організованого аграрного ринку. Науковий вісник НУБіП України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес» / М.О. Солодкий. – К.: НУБіП України. – 2012, №177, ч. 1. – С. 356–361.

І.Б. НЕЧАЮК,
аспірантка, Академія фінансового управління

Економічна природа дефіциту бюджету

У статті досліджується економічна природа дефіциту бюджету, тенденції його розвитку. Розкрито основні чинники виникнення бюджетного дефіциту та методи погашення.

Ключові слова: бюджет, державний бюджет України, доходи бюджету, видатки бюджету, дефіцит державного бюджету України.

В статье исследуется экономическая природа дефицита бюджета, тенденции его развития. Раскрыты основные факторы возникновения бюджетного дефицита и методы погашения.

Ключевые слова: бюджет, государственный бюджет Украины, доходы бюджета, расходы бюджета, дефицит государственного бюджета Украины.

This article explores the nature of the economic deficit, its trends. The main factors of the budget deficit and repayment of methods.

Keywords: budget, state budget of Ukraine, budget revenues, budget expenditures, state budget deficit in Ukraine.

В умовах поглиблення економічних реформ важливого значення набуває необхідність пошуку теоретичних і практичних шляхів, спрямованих на стабілізацію і розвиток економіки України. Одним з основних напрямів наукових досліджень у сучасних умовах є дослідження економічної природи бюджету і його зв'язок з основними показниками розвитку економіки держави. Тому на сучасному етапі розвитку економіки України особливої актуальності набуває питання економічної природи бюджетного дефіциту.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток держави є результатом використання як ресурсних її можливостей, так і економічних механізмів, у результаті яких формується та реалізується політика розвитку, важливою складовою якої є бюджетна система. Недосконалий розвиток бюджетної системи будь-якої держави може негативно вплинути на розвиток соціально-економічної сфери та життєвий рівень громадян. Стан економіки відбивається і на бюджеті, тому й виникають труднощі у плануванні і виконанні бюджетів різних рівнів, отже, треба виходити з реального стану економіки та керуватися принципом економічної доцільності та максимальної ефективності при формуванні бюджетного фонду країни.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Серед західних учених особливої уваги заслуговують праці Дж. Кейнса, А. Лернера, А. Алесіні, А. Сміта, Дж. Крейга, Я. Корнаї, Дж. Сакса та ін. Теоретичним засадам дефіциту бюджету присвятили свої наукові роботи українські вчені-економісти – В. Андрущенко, В. Федосов, С. Юрій, А. Мороз, Т. Вахненко та багато інших. Серед російських фахівців варто виокремити дослідження Д. Боголепова, М. Соболева, А. Александрова, В. Лаврова, Н. Любимова, А. Скачко та інших.

Метою статті є визначення економічної природи дефіциту державного бюджету і його роль в умовах економіки перехідного періоду.

Виклад основного матеріалу. Бюджетний дефіцит характеризується перевищенням видатків державного бюджету над його доходами. Реальністю сьогодення є те, що більшість як розвинутих країн, так і країн із перехідною економікою не можуть збалансувати бюджети за доходами і видатками, а тому зводять його з дефіцитом. Зазначений факт зумовлює необхідність дослідження цих процесів в економіці та виявлення граничного розміру дефіциту, його впливу на економіку в короткостроковому і довгостроковому періоді та джерел його фінансування.

Бюджетний дефіцит виражає об'єктивні економічні відносини, які виникають між учасниками суспільного виробництва в процесі використання коштів понад наявні закріплені

джерела прибутків через зростання граничних витрат виробництва. Передбачається класифікація бюджетного дефіциту за такими ознаками, як [5]:

- строк виникнення: плановий (затверджений в законі України про державний бюджет на відповідний рік), звітний (фактичний дефіцит на кінець року);

- місце виникнення: зовнішній та внутрішній;

- форма вияву: відкритий (офіційно затверджений у законі про державний бюджет), прихований та квазіфіскальний (прихований дефіцит, зумовлений квазіфіскальною діяльністю держави);

- причини виникнення: вимушений та невимушений;

- напрями дефіцитного фінансування: активний (приводить до розвитку економіки) та пасивний (підлягає законам інфляції) [6];

- критерій визначення складових: фактичний (різниця між поточними видатками та доходами), циклічний (результат дії стабілізаторів), структурний (різниця між видатками та доходами в умовах повної зайнятості);

- строк дії: стійкий та тимчасовий;

- зв'язок з державним боргом: первинний (різниця між величиною дефіциту та виплатою відсотків за борг), операційний.

За своєю природою бюджетний дефіцит, як і будь-яка економічна категорія, має конкретний інтервал дії та може бути активним і пасивним. Активний – зумовлений законом зростання вартості, пасивний – зростанням темпів інфляції. Бюджетний дефіцит являє собою різницю між державними доходами і видатками. Економісти схильні вважати, що небезпека для економіки становить не дефіцит як такий, а джерела фінансування та природа дефіциту [7].

Відповідно до причин бюджетного дефіциту можна виділити політичні, економічні, методологічні та технологічні фактори. Досліджуючи чинники виникнення бюджетного дефіциту, було зроблено висновок, що у своїй сукупності вони провокують негативні явища в економіці. Так, спад виробництва веде до згортання кредитної діяльності банків, посилення податкового тиску, виникнення кризи неплатежів, зростання бартерних операцій і взаємозаліків, зменшення доходів бюджету та зростання його дефіциту і неможливості проведення заходів фінансової підтримки виробника, що ставить питання про відпрацювання методів погашення дефіциту бюджету (див. табл.).

В умовах спаду виробництва, як свідчить світовий досвід, необхідне державне втручання в процес реформування економіки. Це втручання має забезпечувати розвиток виробництва, впровадження наукомістких та ресурсозберігаючих технологій. Вирішення цих питань є складною проблемою і потребує великого проміжку часу, що пройшли країни з ринковою економікою. Україна цього часу не має, що обумовлює цілу низку невирішених проблем, до яких належать: спад виробництва, тяжкий фінансовий стан підприємств, криза неплатежів, ненадходження податків, доходів бюджету, дефіцит бюджету. Відомо, що зі зростанням частки дефі-

Методи погашення дефіциту бюджету

№	Методи	Позитивні ознаки	Негативні ознаки
1	Запозичень	розвиток виробництва	фінансування видатків
2	Скорочення видатків	скорочення дефіциту	погіршення фінансування бюджетних установ
3	Емісійний	короткостроковий лаг інвестицій	інфляція
4	Податковий	зростання доходів	спад виробництва
5	Інвестиційний	стабілізація і розвиток економіки	скорочення видатків
6	Інфляційний	можливість інвестицій	дестабілізація економіки

циту бюджету у валовому внутрішньому продукті та державних витрат зменшуються темпи економічного зростання. Діюча система податків не підвищує фінансову стабільність, не робить пріоритетним розвиток підприємств, не стимулює впровадження нових технологій.

Поняття бюджетної рівноваги дуже ретельно вивчається протягом багатьох століть. Спочатку дисбаланс доходів та видатків бюджету країни, а як наслідок – і бюджетний дефіцит сприймався науковцями та політиками досить критично. Вважалося, що найкращим бюджетом є збалансований бюджет. Однак з розвитком світової економіки вчені прийшли до висновку, що дефіцитний бюджет в умовах «нормального» дефіциту є адекватним явищем. Він стимулює економіку країни до розвитку та пошуку нових альтернативних шляхів «фінансової еволюції».

Базовою та вихідною стадією бюджетного процесу є складання бюджету держави як її основного фінансового плану. На цій стадії уточнюються стратегічні (довготермінові і середньотермінові) завдання бюджетної стратегії та прогностичні показники, визначаються напрями бюджетної політики [2, с. 100].

В Україні формування бюджету з дефіцитом зумовлюється тим, що в нашій державі існує велика потреба у проведенні негайних реформ у багатьох сферах життєдіяльності держави, фінансуванні розвитку інфраструктури, підвищенні якості адміністративних і соціальних послуг. Для їхнього забезпечення необхідно залучити додаткові джерела фінансування шляхом більш активного використання економічного потенціалу країни [4].

Показник бюджетного дефіциту свідчить про перевищення передбачених у бюджеті видатків над постійними доходами, до яких відносять податкові та неподаткові надходження, що відповідно до бюджетної класифікації вважаються доходами бюджету. Наявність бюджетного дефіциту свідчить про те, що у плановому бюджетному році до бюджету включені такі видатки держави, які не мають грошового забезпечення. Однак бюджетний дефіцит не свідчить про незбалансованість бюджету в цілому, оскільки у процесі складання і затвердження бюджету визначаються необхідні джерела фінансування дефіциту.

Фінансування бюджетного дефіциту можливе з використанням різних способів. До найважливіших з них можна віднести такі: залучення позик; проведення державою активних операцій. Залучення позик з метою фінансування дефіциту бюджету здійснюється у різних видах і формах, до яких належать, зокрема, внутрішні та зовнішні запозичення,

що проводяться у формі кредитних угод, облігацій, казначейських зобов'язань та ін.

Показники дефіциту розраховуються під час складання бюджету, записуються окремим рядком у законі про державний бюджет України на плановий рік, тобто мають стосунок до бюджету як основного фінансового плану. За результатами виконання бюджету такі показники розраховуються за спеціальною методикою і відображаються у звітності про виконання бюджету [3, с. 191].

Бюджетний дефіцит, маючи статус важливого економічного показника для кожної країни світу, повинен щоденно піддаватися аналізу та плануванню. Адже тільки при всебічному та постійному контролі та аналізі за бюджетним дефіцитом країни можна якось боротися з цим неприємним економічним явищем.

В умовах ринкових трансформацій бюджетне фінансування є одним із найважливіших регуляторів соціально-економічних процесів у суспільстві. Його метою було і буде забезпечення соціальних та економічних потреб держави відповідно до закріплених за нею у Конституції України функцій, а також впливу на різні напрями розвитку економіки, соціально-культурної сфери, соціального захисту населення [1, с. 34].

Окрім того, до джерел фінансування бюджетного дефіциту належать скорочення бюджетних витрат на соціальні програми та додаткові джерела надходження (наприклад, приватизація).

Проте погашення дефіцитності треба проводити обережно, оскільки фактично кожен спосіб може принести і негативні наслідки. Так, емісія є однією з головних причин інфляції; зовнішні позики сприяють відтоку грошей за кордон, а внутрішні вилучають із обігу певну суму, що стримує дію грошового мультиплікатора, зменшує заощадження і інвестиції; збільшення податкових платежів до певної межі, призводить до тінізації економіки, максимальні надходження забезпечує ставки 35–40%. Жоден зі способів фінансування дефіциту державного бюджету не має абсолютних переваг перед іншими і не є повністю не інфляційним.

Управління фінансування дефіциту державного бюджету в Україні доцільно зорієнтувати на запобігання загострення ситуації у фінансовій сфері. Для цього слід збільшити інвестиційні видатки бюджету і витрати на підтримку вітчизняного бізнесу, а також посилити стимулювання внутрішнього попиту. Необхідною є фінансова підтримка державних банківських установ, спрямована на зміцнення їх стійкості за рахунок нарощування статутних капіталів. Потребують під-

тримки програми стимулювання організованих заощаджень населення та обмеження впливу депозитів.

Висновки

Дефіцит державного бюджету виступає важливим інструментом державної фінансово-кредитної політики, засобом впливу на економіко-соціальне становище держави. В Україні формування бюджету з дефіцитом зумовлюється тим, що в нашій державі є значна потреба у проведенні реформ у різних сферах, фінансуванні державної інфраструктури, підвищенні якості соціальних і адміністративних послуг. Проте в нашій державі використання дефіцитного бюджетного фінансування не можна розцінювати як виважене. Наслідком цього стало недостатнє державне фінансування розвитку національної економіки, проведення структурної перебудови, формування ринкової інфраструктури та реформування інших сфер господарського комплексу.

На наш погляд, основні шляхи вдосконалення процесу формування бюджетів та їхніх дефіцитів мають бути направлені на:

- 1) запровадження жорсткого контролю за раціональним та ефективним використанням коштів бюджетів усіх рівнів;
- 2) відмову від практики залучення кредитів Національного банку для покриття дефіциту бюджету;
- 3) відмову від покриття дефіциту бюджету за рахунок залучення коштів від розміщення державних цінних паперів;
- 4) запровадження виваженої податкової політики за рахунок упровадження системи оподаткування, яка базується на зменшенні кількості податків, та інші.

Планування і прогнозування бюджетного дефіциту має базуватися на розрахунках показників виконання планів надходження доходів по елементному аналізу та передбачати зміни їх надходження у поточному та найближчому періоді.

Список використаних джерел

1. Дем'янишин В.Г. Бюджетне фінансування та його особливості в сучасних умовах [Електрон. ресурс] / Василь Дем'янишин / Світ фінансів. – 2007. – №2. – С. 34–48.
2. Дем'янишин В.Г. Складання проекту бюджету держави: прагматика, проблематика та шляхи удосконалення [Електрон. ресурс] / Василь Дем'янишин / Світ фінансів – 2007. – №4. – С. 100–115.
3. Звіт про виконання державного бюджету України за 2009 рік у розрізі економічної класифікації [Електрон. ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/244339/file/Zvit.pdf>
4. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України за 2010 рік [Електрон. ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=285530&cat_id=285529
5. Кудряшов В.П. Фінансування дефіциту державного бюджету / В.П. Кудряшов / Економіка України. – 2009. – №4. – С. 52–64.
6. Стігліц Д.Е. Економіка державного сектора / Д.Е. Стігліц ; [пер. з англ. Олійник А. та Сільської Р.]. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
7. Юрій С.І. Фінанси / С.І. Юрій, В.М. Федосов ; Тернопільськ. нац. екон. ун-т. – К.: Знання, 2008. – 611 с.

Ю.І. ЯСЬКО,

аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет

Конкурентна політика як форма державного регулювання економіки

У статті досліджено сутність понять «конкурентна політика держави» та «державне регулювання економіки», обґрунтовано необхідність державного регулювання економічної конкуренції. Також визначено роль та місце конкурентної політики в системі державного регулювання економіки.

Ключові слова: конкурентна політика, державне регулювання економіки, конкуренція, економічна політика, конкурентне середовище.

В статье исследована суть понятий «конкурентная политика государства» и «государственное регулирование экономики», обоснована необходимость государственного регулирования экономической конкуренции. Также определены роль и место конкурентной политики в системе государственного регулирования экономики.

Ключевые слова: конкурентная политика, государственное регулирование экономики, конкуренция, экономическая политика, конкурентная среда.

In the article we investigated the essence of the concepts «competition policy» and «state regulation of the economy», grounded the necessity of government regulation of economic competition. Also we determined the role and place of competition policy in the system of state regulation of the economy.

Keywords: competition policy, government regulation of the economy, competition, economic policy, competitive environment.

Постановка проблеми. Конкурентна політика є важливим елементом економічної політики держави та однією із ключових форм реалізації державного регулювання економіки, вона